

رمزها موفقیّت از نگاه

امام علی

محمد سبحانی

مقدمه:

خواسته‌های مورد نظر و چشیدن طعم شیرین موفقیت، شرایط و عواملی لازم است تا در سایه بکار بستن آنها، بهتر بتوان به آن اهداف دست یافت. در این نوشتار از عواملی سخن می‌گوییم که از منظر امام علی علیه السلام ما را در رسیدن به موفقیت کمک می‌کند.

۱. توفیق الهی

هر انسانی در انجام کارها، نیازمند عنایت و توفیق از جانب خداوند عالمیان است و تالطف الهی شامل حال او نشود، موفق به انجام کارها

انسان موجودی کمال جو است که برای رسیدن به این کمال همه امکانات در اختیار او قرار گرفته است. **«وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِثْنَهُ»**؛ «و آنچه در آسمانها و زمین است همه را از سوی خودش مستخر شما ساخت.»

بی‌شک در اختیار گرفتن همه امکانات بدان جهت است که انسان مراتب کمال را بصورت صعودی طی کند و بیش از پیش به موفقیت‌هایی چه در ابعاد مادی و چه معنوی دست یابد. برای رسیدن به اهداف و

صورت نگیرد، خواستن توفیق الهی نه تنها پسندیده نیست، بلکه نوعی خویشتن را به سخره گرفتن است، چنان که حضرت رضا علیه السلام فرمودند: «مَنْ سَأَلَ اللَّهَ التَّوْفِيقَ وَلَمْ يَجْتَهِدْ فَقَدْ اسْتَهْزَأَ بِنَفْسِهِ»^۱ کسی که از خداوند توفیق را مسئلت نماید، ولی کوشش نکند، خود را به تمسخر گرفته است.»

۲. دینداری و تقوی

اطاعت از خداوند و دینداری، اولین پایه رستگاری است. رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله همین که برای اولین بار در میان مردم ظاهر شد و بعثت خود را آشکار کرد، فرمود: مردم! بگوئید «لا اله الا الله» تا رستگار شوید. امیر مؤمنان علیه السلام نیز از خداوند سلامت در دین را طلب می نمود و می فرمود: «نَسَأَلُهُ الْمَغْفَاةَ فِي الْاَذْيَانِ كَمَا نَسَأَلُهُ الْمَغْفَاةَ

نخواهد شد و هر کوششی بدون توفیق الهی صورت گیرد، سودی نخواهد داشت. حضرت علی علیه السلام فرمودند: «لَا يَنْفَعُ اجْتِهَادٌ بَعْدَ تَوْفِيقٍ»^۱ کوششی که با توفیق همراه نباشد سودی ندارد.»

از سوی دیگر هر کسی برای رسیدن به هدف و آرزوی خود نیازمند راهنماست، تا در طول مسیر او را همراهی کند. توفیق الهی بهترین راهنمایی است که انسان را به سوی خوبیها و کارهای خدا پسندانه رهبری می کند. به فرمایش حضرت علی علیه السلام: «لَا قَائِدَ خَيْرَ مِنَ التَّوْفِيقِ»^۲ راهنمایی بهتر از توفیق وجود ندارد.»

سفرای الهی نیز خود را بی نیاز از توفیق الهی نمی دانستند و در همه حال از خدای منان خواهان آن بودند. قرآن کریم از قول حضرت شعیب علیه السلام می فرماید: «وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ»^۳ «توفیق من جز به خدا نیست.» امیر مؤمنان علی علیه السلام نیز در پاسخ به نامه ای به معاویه فرمودند: «وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ»^۴ توفیق من جز به خدا نیست.»

البته داشتن توفیق الهی نیازمند تلاش و کوشش است و تا تلاشی

۱. غرر الحکم، شماره ۴۰۰۲، دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۶۶، چاپ اول.
 ۲. بحار الانوار، علامه مجلسی، ج ۱، ص ۹۴، حدیث ۳۴.
 ۳. هود/۸۸.
 ۴. نهج البلاغه، نامه ۲۸.
 ۵. بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۳۵۶، حدیث ۱۱.

سختیها بعد از نزدیک شدنشان، از او دور گردند، و کارها پس از تلخیها برای او شیرین و امواج مشکلات پس از متراکم شدن بر طرف خواهند شد و مشکلات پس از آنکه او را وامانده کرد آسان می شود و مجد و بزرگی از دست رفته [چون قطرات باران] بر او فرو می بارند، رحمت باز داشته [حق] به او باز می گردد، و نعمتها [ی الهی] پس از فرو نشستن، برای او به جوشش می آیند و برکت تقلیل یافته برای او فزونی گیرد.»

۳. استفاده از فرصتها

برای هر کسی در زندگی فرصتهایی پیش می آید که گاه در اثر جهل و عدم آگاهی، بی توجه از کنار آن گذر می کند. فرصتها چون ابر بهاری در گذرند^۱ و با از دست رفتن جز غصه

۱. نهج البلاغه، خطبه ۹۹.

۲. همان، خطبه ۲۳۰.

۳. همان، خطبه ۱۹۸.

۴. «الْفُرْصَةُ تَمُرُّ مَرَّ الصَّخَابِ فَأَنْتَهُزُوا فَرَضَ الْخَيْرِ؛ فرصتها همچون عبور ابرها می گذرد، بنابراین فرصتهای نیک را غنیمت بشمارید.» (نهج البلاغه، حکمت ۲۱)

فی الابدان؛^۱ از او سلامت در دین را خواهانیم آنگونه که تندرستی را از او درخواست داریم.»

دینداری و تقوای الهی از جمله عواملی است که انسان را در رسیدن به آرزوهای دنیوی و اخروی و کسب موفقیتها کمک می کند. علی (ع) در این باره می فرماید: «فَإِنَّ تَقْوَى اللَّهِ مِفْتَاحُ سُدُورٍ وَذَخِيرَةٌ مَعَادٍ وَعِثَّةٌ مِنْ كُلِّ مَلَكَةٍ وَنِجَاةٌ مِنْ كُلِّ هَلَكَةٍ»^۲ همانا ترس از خدا کلید هر در بسته، و ذخیره رستاخیز و عامل آزادگی از هرگونه بردگی و نجات از هرگونه هلاکت است.»

امام علی (ع) در جای دیگری درباره نقش تقوی و دینداری در رساندن انسان به اهداف و رفع مشکلات می فرماید:

«فَمَنْ أَخَذَ بِالتَّقْوَى عَزَبَتْ عَنْهُ الشَّدَائِدُ بَعْدَ دُؤُومِهَا وَأَخْلَوَتْ لَهُ الْأُمُورُ بَعْدَ مَسَارَاتِهَا وَانْفَرَجَتْ عَنْهُ الْأُمُورُ بَعْدَ تَرَاكُمِهَا وَأَسَهَلَتْ لَهُ الصَّغَابُ بَعْدَ انْصَابِهَا وَمَطَّلَتْ عَلَيْهِ الْكِرَامَةُ بَعْدَ قُحُوطِهَا وَتَحَدَّثَتْ عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ بَعْدَ نُفُورِهَا وَتَفَجَّرَتْ عَلَيْهِ السَّعْمُ بَعْدَ نَسُوبِهَا وَوَيْلَتْ عَلَيْهِ الْبَرَكَهَةُ بَعْدَ إِزْدَاذِهَا»^۳

پس کسی که تقوا را انتخاب کند،

نخورده‌اند، بهوش باشند و چونان صیادی تیز بین و زبردست، اگر طالب موفقیتند لحظه لحظه فرصت‌های بدست آمده را صید کنند.

(ب) لزوم عمل در ایام فراغت و سلامت

جسم

حضرت فرمودند: «فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُ مِنْكُمْ فِي أَيَّامِ مَهَلِهِ قَبْلَ إِزْهَاقِ أَجَلِهِ وَفِي فَرَاحِهِ قَبْلَ أَوَانِ شُغْلِهِ وَفِي مُتَنَفْسِهِ قَبْلَ أَنْ يُؤَخَّذَ بِكَفْمِهِ»^۴ هر کس از شما که اهل عمل است باید عمل کند در روزگاری که مهلت دارد پیش از آنکه مرگ فرا رسد و در ایام فراغتش پیش از آنکه گرفتار شود و در ایام رهایی‌اش پیش از آنکه گلوگاه او [به وسیله مرگ] گرفته شود.»

(ج) سعی در استفاده هرچه بیشتر از فرصت‌ها

در زندگی هر انسانی، فرصت‌های اندکی پیش می‌آید که اگر خوب

چیزی بر جای نمی‌گذارند^۱. اگر انسان به موقعیت‌های بدست آمده، بیشتر توجه کند و متوجه باشد که برای هر چیزی وقت مشخصی است و سرآمدی معین^۲، از ثانیه ثانیه‌های این فرصت‌ها، بیشترین و بهترین استفاده را می‌کند.

استفاده بهینه از فرصت‌های بدست آمده و کار امروز را برای فردا نگذاشتن و حساسیت روی ثانیه‌های عمر داشتن، از جمله عواملی است که موجب موفقیت انسان در تمامی زمینه‌ها چه در مسائل اجتماعی - سیاسی و چه مسائل معنوی می‌شود.

حضرت علی علیه السلام درباره این رمز موفقیت چندین نکته را متذکر می‌شوند.

(الف) ضرورت استفاده از فرصت‌های نیک

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «كُلُّ مُعَاجِلٍ يَسْأَلُ الْإِنْبِطَارَ وَكُلُّ مُؤَجَّلٍ يَسْتَعَلِّلُ بِالتَّنَوُّبِ»^۳ آنان که وقتشان پایان یافته خواستار مهلتند و آنان که مهلت دارند کوتاهی می‌ورزند. پس آنان که هنوز حسرت فرصت‌های از دست رفته را

۱. «إِضَاعَةُ الْفُرْصَةِ غُصَّةٌ؛ از دست دادن فرصت

غم‌انگیز است.» (نهج البلاغه، حکمت ۱۱۸)

۲. «فَأَنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ مُدَّةً وَأَجَلًا؛ هر چیزی وقت مشخصی دارد و سرآمدی معین.» (همان، خطبه ۱۹۰)

۳. نهج البلاغه، حکمت ۲۸۵.

۴. همان، خطبه ۸۶.

مجموعه عظیم خویشاوندان را تشکیل می دهند، با الگو دهی مناسب و فراهم کردن فضایی مطلوب در خانواده، نقش بسزایی در شکل گیری و شکوفایی استعداد های اعضای خانواده ایفا می کنند. مسیر خوشبختی و یا خدای نکرده عکس آن، در خانواده پی ریزی می شود که البته نقش تک تک اعضای خانواده قابل توجه است.

حضرت علی (ع) خویشاوندان را به بالهایی تشبیه می کند که انسان را در صعود به اهداف عالی کمک می کنند و در صورت نبود یا قطع رابطه با آنان، انسان در رسیدن به آرزوها و اهداف تعیین شده دچار مشکل می شود. آن حضرت می فرماید:

«وَأَكْرَمُ عَشِيرَتِكَ فَإِنَّهُمْ جَنَاحُكَ الَّذِي بِهِ تَطِيرُ وَأَضْلَكَ الَّذِي إِلَيْهِ تَصِيرُ وَيَدُكَ الَّتِي بِهَا تَصُولُ»^۱ خویشاوندانت را گرامی دار، زیرا آنها پر و بال تو می باشند که با آن پرواز می کنی و ریشه تو هستند که به

استفاده شود، یک عمر از آن بهره برداری می شود. پس، از موقعیتهای بدست آمده باید با حداکثر توان بهره جست که غروب طلایی هر روز را فقط یک بار می توان تجربه کرد. سعدیای دی رفت، فردا همچنان موجود نیست در میان این و آن فرصت شمار امروز را علی (ع) در این باره فرمودند:

«بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ عُمْرَانَا كَيْسًا أَوْ مَرَضًا حَاسِبًا أَوْ مَوْتًا خَالِسًا»^۲ بسوی اعمال [نیکو] بشتابید پیش از آنکه عمرتان پایان پذیرد یا بیماری مانع شود و یا تیر مرگ شما را هدف قرار دهد.

* * *

گوهر وقت بدین تیرگی از دست مده
مخبر این دژ گرانمایه بهایی دارد
صرف باطل نکند عمر گرامی پروین
آنکه چون پیر خرد راهنمایی دارد
قرخ آن شاخک نورسته که در باغ وجود
وقت رستن هوس نشو و نمایی دارد^۳

۴. خویشاوندان

خانواده به عنوان اولین کانونی که شخصیت انسان در آن شکل می گیرد، دارای اهمیتی خاص است. والدین که در تربیت اولاد، هسته مرکزی

۱. همان، خطبه ۲۳۰.

۲. پروین اعتصامی.

۳. نهج البلاغه، نامه ۳۱.

تلاش، قله‌های پیروزی را فتح می‌کنند.

سعی و تلاش از جمله عواملی است که انسان را در رسیدن به اهداف و خواسته‌هایش کمک می‌کند. امام علی علیه السلام همگان را به تلاش فرا می‌خواند و می‌فرماید: «فَعَلَيْكُمْ بِالْجِدِّ؛^۲ بر شما باد تلاش و کوشش.» چرا که «لَا يَذْرُؤُكَ الْحَقُّ إِلَّا بِالْجِدِّ؛^۳ حق جز با تلاش و کوشش بدست نمی‌آید.»

حضرت در توصیه‌های خویش به فرزندان امام مجتبی علیه السلام فرمودند: «فَأَسْعَ فِي كَدْحِكَ؛^۴ نهایت کوشش را در زندگی داشته باش.» دلیل این امر این است که عاقبت، هر جوینده‌ای یابنده است. «مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَغَضَهُ؛^۵ آن کس که در تلاش و طلب چیزی باشد، یا به همه آن و یا لااقل به قسمتی از آن دست خواهد یافت.»

علی علیه السلام گاه جهت به راه انداختن

آنها باز می‌گردد و دست [نیرومند] تو می‌باشند که با آن حمله می‌کنی.»

امام علی علیه السلام درباره نقش اساسی این کانون گرم در رساندن انسان به هر موفقیتی فرمودند:

«أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا يَسْتَفْزِي الرَّجُلَ وَإِنْ كَانَ ذَا مَالٍ عَنِ عَيْتَرِهِ وَدَفَاعِهِمْ عَنْهُ بِأَيْدِيهِمْ وَأَلْسِنَتِهِمْ وَهُمْ أَعْظَمُ النَّاسِ خِيَطَةَ مَنْ وَرَأَيْهِ وَالْمُهْمُ لِسَعْيِهِ وَأَعْظَمُهُمْ عَلَيْهِ عِنْدَ نَازِلَةٍ إِذَا نَزَلَتْ بِهِ؛^۱ ای مردم، انسان هر مقدار که ثروتمند باشد، از خویشاوندان خود بی‌نیاز نیست که از او بازبان و دست دفاع کنند. خویشاوندان انسان، بزرگترین گروهی هستند که از او حمایت می‌کنند و اضطراب [و ناراحتی] او را می‌زدایند، و در هنگام مصیبت‌ها، نسبت به او پرعاطفه‌ترین مردم می‌باشند.»

۵. تلاش و کوشش

برای مقابله با مشکلات و پیروزی بر آنها، اراده‌ای آهنین لازم است تا انسان از نیروهای نهفته در وجود خود، بیشترین بهره را ببرد. دست روی دست گذاشتن هنر نیست، چرا که مردان بزرگ در سایه سعی و

۱. همان، خطبه ۲۳.

۲. همان، خطبه ۲۳۰.

۳. همان، خطبه ۲۹.

۴. همان، نامه ۳۱.

۵. همان، حکمت ۳۸۶.

انسانها برای فعالیت و تلاش در زندگی، از تلاش و کوشش موجودات دیگر مثال می‌زند تا همگان از کار و فعالیت آنها درس تلاش بگیرند و در زندگی خود جدیت داشته باشند. در یکی از خطبه‌ها، از تلاش و فعالیت مورچه سخن می‌گوید: «انظروا إلی النملة فی صغر حثتها... کف دبت علی أرضها و صبّت علی رزقها تنقل الحبة إلی حجرها وتعدّها فی مستقرّها، تجتمع فی حرّها لیزودها و فی وادّها لیصدّرها»^۱ به مورچه و کوچکی چثّه آن بنگرید... که چگونه روی زمین راه می‌رود و برای به دست آوردن روزی خود تلاش می‌کند؛ دانه‌ها را به لانه خود منتقل می‌سازد و در جایگاه مخصوص نگه می‌دارد، در فصل گرما برای زمستان تلاش کرده، و به هنگام درون رفتن، بیرون آمدن را فراموش نمی‌کند».

گاه حضرت فرزندش امام مجتبی (ع) را به تلاش در جهاد فرا می‌خواند که «وجاهد فی الله حقّ جهاد و ولا تأخذک فی الله لومة لائم»^۲ در راه خدا تا سرحدّ تو توان تلاش کن و هرگز سرزنش سرزنش‌گران تو را از تلاش در راه خدا

باز ندارد».

سیره عملی حضرت امیر (ع) چه در کار و فعالیت سیاسی و چه در فعالیت‌های اجتماعی، بر تلاش و کوشش استوار بود. برای هر کسی که ادعای پیروی حضرتش را دارد لازم است به مولایش تأسی کرده، تا آخرین توان تلاش کند تا در سایه این تلاشها از عمر خویش بهترین استفاده را بکند و راه موفقیّت را برای خود هموار گرداند.

جهد را بسیار کن، عمر اندکی است
کار را نیکوگزین، فرصت یکی است
کار دانسان چون رفو آموختند
پساره‌های وقت بر هم دوختند
عمر را بساید رفو با کار کرد
وقت کم را با هنر، بسیار کرد
کار را از وقت، چون کردی جدا

این یکی گردد تباه، آن یک هبّا^۳
ادامه این مقاله را در مجله شماره ۴۷ که در ماه مبارک رمضان منتشر می‌شود بخوانید. ادامه دارد....

۱. همان، خطبه ۱۸۵.

۲. همان، نامه ۳۱.

۳. پروین اعتصامی.